

HOOFSTUK 5: SINTESE

5.1 Inleiding

5.1.1 Vraagstelling

Die ondersoek na die teologiese waarde van die Daniëlverhale is gebore uit 'n bepaalde hermeneuties-teologiese vraagstelling. Hoe word die bybelse teks gelees? Die klassieke Pinksterbeweging lees die Bybel literalisties, omdat dié beweging die gesag van die Bybel aan die letterlike historiese betroubaarheid van gebeure koppel. Navorsing wat gedurende die afgelope eeu gedoen is, toon egter aan dat die Daniëlverhale nie histories van aard is nie. Die Daniëlboek gee voor om 'n konteks in die sesde eeuse Joodse ballingskap te hê. Maar die samestelling van die boek dateer uit die tweede eeu, en die konteks daarvan is die krisis wat in Judea as gevolg van Antiochus IV Epifanes se helleniseringsprogram ontstaan. Jode word voor die keuse gestel om aan Antiochus IV se opgawe tot hellenisering toe te gee en hul godsdienst af te sweer, of aan hul God getrou te bly. Die skrywer van die Daniëlverhale praat haar lesers moed in deur verhale van vier Jode se getrouheid aan JHWH in ballingskap te vertel.

5.1.2 Waarheidsvraag

Wanneer die Daniëlboek as 'n tweede eeuse werk gelees word, stel dit vrae oor die waarheid rondom die betekenis van die verhale. Kan die hedendaagse leser die boek glo? Het die boek nog teologiese betekenis as dit nie letterlik histories is nie? Die studie lei tot die gevolgtrekking dat sodanige vrae uit 'n positivistiese geskiedsbekouing gebore is, wat (onder meer) die gesag van die Bybel aan die feitelike korrektheid daarvan afhanklik stel. Wat nodig is, is dat die verhale los van die moderne geskiedenisbeeld gelees word. Die moderne geskiedenisbeeld is reeds gedateer. Die studie stel voor dat die verhale vanuit die moderne literatuurwetenskap ondersoek en geïnterpreteer word.

5.1.3 Literêr-historiese benaderingswyse

Die verskillende Daniëlverhale het egter ook in verskeie historiese kontekste gefunksioneer. Daarom is dit belangrik dat die insigte wat die historiese kritiek in die ondersoek na die Daniëlverhale gebring het, verreken word. Hierdie studie gebruik 'n literêr-historiese benaderingswyse om die bybelse teks narratologies te lees en te verstaan.

Die eerste twee Daniëlverhale (Dan 1-2) word eksemplaries ondersoek, as verteenwoordigend van die verhalekorpus van Daniël 1-6. Die verhale kan egter ook op ander gronde verdeel word.

In die literêre benaderingswyse benut die studie struktuur-analise sowel as narratologie om die teks te ontsluit. In die struktuur-analise ondersoek die studie die grammatologiese struktuur deur te let op die funksies van die elemente waaruit die vertelling opgebou is. Hierna word in 'n semiotiese ontleding die waardes of oortuigings bepaal wat die skrywer deur haar teks oordra. In die narratologiese sintese bespreek die studie ten slotte die elemente waaruit die verhaal opgebou is: die rol wat die werklike en geïmpliseerde verteller in die vertelling speel; die plasing van die temporele, ruimtelike en sosiale agtergrond van die vertelling; die inkleding van die karakters of rolspelers; die ontwikkeling van die intrige en die gebruik van stylelemente. Die studie trek ook in dié metode-pluralisme of omvattende benadering die insigte by wat histories-kritiese navorsing oor die Daniëlverhale ontwikkel het.

5.2 *Forschungsgeschichte*

In die tweede hoofstuk bespreek die studie aspekte wat in die ontwikkeling van die diachroniese en sinchroniese benaderingswyses in die interpretasie van Daniël 'n belangrike rol gespeel het. Daarna word die *Forschungsgeschichte* van inleidende kwessies wat die Daniëlboek raak ondersoek.

5.2.1 Aspekte van die ontwikkeling van literêr-historiese studies

Struktuur-analise ontstaan in die twintigerjare van die vorige eeu met die werk van De Saussure en Lévi-Strauss. Hieruit ontwikkel verskeie metodes, wat literêre tekste sintagmatics of paradigmatics ondersoek. Narratologiese ondersoek van bybelse verhale kry eers vanaf die tagtigerjare van die twintigste eeu aandag, met die werk van Genette, Barthes, Brémond en Todorov. Bar-Efrat, Polzin, Bal en White is enkele eksegete wat belangrike bydraes lewer om Ou Testamentiese tekste te ontsluit. Historiese kritiek word veel verder teruggevoer. Die histories-kritiese metodes ontstaan uit die Verligting se beginsel van metodologiese twyfel, wat bepaal dat menslike rede die enigste kriterium vir die waarheid is. Hieruit groei positivisme, wat op die beginsel gebou is dat alle wetenskaplike denke net van die positiewe, dit is die waarneembare en gegewe uitgaan. Die gevolg is dat die Bybel as 'n historiese dokument beskou word, wat soos enige ander antieke bron ondersoek en bevraagteken word.

5.2.2 *Forschungsgeschichte* van inleidende kwessies

5.2.2.1 Datering

In die *Forschungsgeschichte* van inleidende kwessies word eerstens die ontstaan van die Daniëlboek ondersoek. Die studie onderskryf die hipotese dat die boek in die tweede eeu v.C. tydens Antiochus IV Epifanes se bewind en die gepaardgaande Makkabese opstand ontstaan het (168-165 v.C.). Die belangrikste hiervan is die talle historiese onakkuraathede wat die boek kenmerk. Sodra die skrywer nader aan die

gebeure van die tweede eeu beweeg, is haar historiese gegewens baie meer korrek. Ander faktore is die gebruik van laat-Hebreeus en laat-Aramees in die boek, die vermyding van die JHWH-cienaam, die gedagte van engele en die opstanding van die getroues wat eers in die intertestamentêre periode ontstaan het, asook die afwesigheid van heilshistoriese tradisies wat die res van die Ou Testament kenmerk.

Die Daniëlverhale (Dan 2-6) dateer uit 'n Babiloniese konteks, en die Daniëlfiguur verwys na 'n nie-Joodse legendariese karakter. Die Daniëlfiguur is 'n ou Midde-Oosterse patriarg wat vir sy wysheid en regverdigheid bekend was. Die skrywer wat die Daniëlboek in die tweede eeu saamstel, benut die verhale wat gemene besit in die antieke wêreld geword het. Sy voeg Daniël 1 as inleiding by die verhale van Daniël 2-6, asook die Daniëlvisioene (Dan 7-12).

Die historiese onakkuraathede wat die boek kenmerk, skep nie probleme vir die hedendaagse navorsers en Bybelleseer nie, as sy in gedagte hou dat die boek deels as volksvertelling (Dan 1, 3-6) en deels as apokalips (Dan 2, 7-12) geskryf is. Apokalipse hoort nie tot die *genre* van geskiedskrywing nie.

5.2.2.2 Ontstaanskringe

Die Daniëlboek is na die hoofkarakter vernoem. Sommige wil die skrywer van die boek in die kringe van die *Chasidim* soek. Daar bestaan nie genoeg historiese bewyse om te aanvaar dat daar 'n georganiseerde groep soos die *Chasidim* tydens die Makkabese opstand was nie. Wat wel gesê kan word, is dat die finale samesteller van die boek uit 'n groep Jode gekom het wat teen Antiochus IV se helleniseringsbeleid gekant was. Dié groep het uit nood aan die Makkabese opstand deelgeneem. Nadat die Hasmonese koningshuis gevorm is, het die groep hulle daaraan onttrek.

5.2.2.3 Bybelse en buite-bybelse verwysings

Die bybelse teks bevat verskeie verwysings na die Daniëlfiguur. Esegïel verwys na Daniël in dieselfde verband as Noag en Job. Die studie meen die profet verwys nie na 'n tydgenoot nie, maar na 'n legendariese figuur, soos Job en Noag legendariese figure uit die gryse verlede is.

Dieselfde legendariese figuur speel ook 'n rol in buite-bybelse tekste. Die Ugaritiese tablette, Jubilee, 1 Henog en 'n Qumranteks verwys na 'n Daniëlfiguur wat volgens die mantiese wysheid wys en regverdig was. Dit is juis sy regverdigheid wat in meeste verhale tot die Daniëlfiguur se redding lei. Die oorspronklike *Sitz im Leben* van die Daniëlfiguur het verlore gegaan teen die tyd dat die tweede eeuse skrywer die figuur as hoofkarakter vir haar boek opeis.

5.2.2.4 Geskiedenisbeeld

Die Daniëlvisioene, wat die droomuitleg van Daniël 2 insluit, skep 'n geskiedenisbeeld wat dikwels in apokaliptiese literatuur voorkom. Dié geskiedenisbeeld beskou die geskiedenis van die aarde in terme van

tydperke. Die tydperke kom tot 'n skielike einde as God ingryp en redding vir sy volk bring. Geskiedenis is vir die apokaliptiese skrywer nie die rustige voortgang waar die kultus sentraal staan en die *Tora* die volk rig nie. Geskiedenis is eerder die kombinasie van wat gebeur het asook die toekomstige ingryping van God.

Meeste van die Daniëlverhale (Dan 1, 3-6) deel egter nie 'n apokaliptiese geskiedenisbeeld, of die ander apokaliptiese eienskappe van die boek nie. Die uitsondering is die verhaal in Daniël 2, wat wel die geskiedenisbeeld van die visioene deel. Dié verhaal sluit met die verwysing na die ingrype van God, wat 'n vyfde ryk vestig. Die studie meen dat dit die skrywer is wat die boek in die tweede eeu saamstel, wat die verwysing na die vyfde ryk en die vernietiging van alle aardse ryke byvoeg. So verleen sy 'n apokaliptiese dimensie aan haar verhaal, wat die verhaal laat aansluit by die visioene (Dan 7-12).

5.2.2.5 Daniël in kanon

Die skrywer benut die verhale om haar lesers te troos en aan te moedig om in die Siriese verdrukking van die tweede eeu getrou aan hul God te bly. Sy voeg die visioene by om haar lesers te oortuig dat hul God in soewereine beheer van die wêreld en sy gang is. Daniël 2 se droom en uitleg sluit by die visioene aan as die skrywer dieselfde betekenis daaraan gee: God se ryk sal alle menslike ryke oorweldig en vernietig.

Die Daniëlboek kom in die Hebreeuse kanon onder die Geskrifte, en in die latere Griekse vertalings onder die Profete voor. Die Geskrifte vorm die derde en laaste deel van die Hebreeuse kanon. Die Joodse besluit om die Daniëlboek as deel van die Geskrifte op te neem, suggereer dat die Joodse gemeenskap van die tweede eeu nie die Daniëlverhale en –visioene as profetiese literatuur beskou het nie. Hulle het die Daniëlboek as wysheidsliteratuur gelees en geïnterpreteer, op dieselfde wyse as Job of Prediker. Dat die Griekse en Siriese vertalers van die Ou Testament die boek Daniël onder die Profete plaas, suggereer dat 'n verskuiwing in interpretasie van die boek plaasgevind het. Hulle beskou die boek as profeties van aard. Vir hulle vorm die Profete die derde deel van die kanon. Die Daniëlboek as profetiese werk het dan ook 'n belangrike rol in die Joodse opstande van 70 n.C. en 132 n.C. gespeel.

5.2.2.6 Genre

Die beskrywing van die Daniëlboek se *genre* het 'n lewende debat oor talle dekades ontlok. Die oorwegende tendens is om die verhale as hofverhale te beskryf, wat in twee groepe bestaan. Daniël 2, 4 en 5 vorm een groep, en die verhale in Daniël 3 en 6 'n ander groep. Die eerste groep is verhale van hofgeskille, waar 'n geveg tussen 'n howeling en vyandige kollegas tot die oorwinning van die howeling lei. Die tweede groep is verhale van hofkonflik of uitredding, wat bestaan uit 'n konflik tussen twee partye waar die een party die ander wil vernietig. Dit lei tot die ontknoping waar die verontregte beloon en die skuldige party gestraf word.

Die klassifikasie van die Daniëlverhale is problematies omdat 'n gestandaardiseerde *genre* klassifikasiesisteen nie bestaan nie. Navorsers baseer ook hul klassifikasie op gedeelde patrone of op die verhale se inhoud. Dit lei tot diverse resultate.

5.2.2.7 *Sitze im Leben*

Vir die Daniëlverhale se verstaan is dit belangrik om die vermeende en werklike historiese kontekste of *Sitze im Leben* voor oë te hou. Die boek gee voor om in die sesde eeu af te speel, as vier Jode tydens die Babiloniese beleg teen Jerusalem deur Nebukadnesar na Babel weggevoer word. 'n Deel van die tempelvoorwerpe beland ook in Babel waar Nebukadnesar dit in die tempel van sy god plaas.

Die werklike historiese *Sitz im Leben* is die tweede eeuse krisis wat deur die Siriese heerser, Antiochus IV Epifanes, veroorsaak word as hy die Jode dwing om te helleniseer. Hy doen dit in weerwraak op die Jode se opstandigheid teen sy bewind, asook vanweë hul politieke lojaliteit aan sy teenstaanders, die Ptolemeërs van Egipte. Hellenisering is die program om 'n nuwe, ekumeniese wêreld tot stand te bring. In dié wêreld leef almal in harmonie met mekaar. Talle Jode het hellenisering as 'n unieke geleentheid beskou om Judaïsme universeel te maak, sodat Jode in die wêreldgemeenskap opgeneem kon word. In dié groep Jode val die prominente politieke en priesterleierskap van Jerusalem.

Ander Jode, veral op die platteland, was egter meer konserwatief. Hulle weier om die vereistes wat die *Tora* stel ter wille van Antiochus IV se helleniseringsideale opsy te skuif. Antiochus IV reageer op die Jode se koppigheid deur Jode se onderhouding van hul godsdienstige bepalings te verbied. Hieruit groei die Makkabese opstand, as Jode veg om hul politieke en religieuse vryheid te herwin.

In dié omstandighede publiseer 'n onbekende skrywer haar verhale van Daniël en sy drie vriende wat te midde van die Babiloniese ballingskap en hul verblyf aan die vreemde hof getrou aan die vereistes van die *Tora* bly. So moedig sy haar lesers aan om hulle in hul weerstand teen Antiochus IV se verbodinge te versterk. Aan haar verhale voeg sy vier visioene (Dan 7-12), wat bevestig dat God alle heidense regerings tot 'n val gaan bring. Op dié dag gaan Sy die Joodse volk se heerskappy oor die aarde vestig.

Die Makkabese opstand lei tot die oorwinning oor die Siriese magte, en die ontsetting en wyding van die Jerusalemtempel. Die Jode vier elke jaar die *Chanukka*-fees om die tempelwyding te vier.

5.3 God beloon getrouheid

5.3.1 Inleiding

Daniël 1 dien as **inleiding** tot die Daniëlboek deurdat dit die plek, tyd en omstandighede skets waarbinne die gebeure van die boek plaasvind. Die skrywer gebruik die verhaal om die belangrike temas wat die verhale (Dan 1-6) en visioene (Dan 7-12) bepaal, aan die leser bekend te stel. Oor Daniël en sy drie vriende

reflekteer die skrywer dat hul toewyding aan hul godsdienstige erfenis asook hul wysheid en insig die bepalende faktore is. Dié twee temas kom regdeur die Daniëlverhale voor.

5.3.2 Doel

Die Jode se geloof word in die tweede eeu deur Antiochus IV Epifanes se hellenisasiebeleid bedreig. Die skrywer vertel die verhaal van Daniël 1 met die **doel** om haar lesers te bemoedig om hulle nie te verontreinig deur ongehoorsaam aan die *Tora* se bepalings te wees nie. Die Siriese koning het alle Joodse godsdienstige gebruike verbied. Niemand mag eens 'n kopie van die *Tora* in haar besit hê nie. Oortreders is met die dood gestraf.

Daniël 1 vertel van een man wat as magtelose balling aan sy God getrou bly, al bedreig sy lojaliteit aan sy God sy lewe. En God beloon dié balling deur hom as hoogste amptenaar aan die heidense hof aan te stel. Daniël 1 beklemtoon wat die ander verhale (Dan 2-6) ook sê: God leef en werk in Babel. En God se volk sal ook in Babel oorleef, omdat Sy by haar kinders is. Die Jode wat in ballingskap verantwoordelikheid vir hul Jood-wees aanvaar, leef die getuienis dat hulle God se volk is uit.

Struktuur-analities word die Daniëlboek in twee dele verdeel. Die verhale (Dan 1-6) word in hy-modus (derde persoon) vertel, en die visioene (Dan 7-12) in ek-modus (eerste persoon). Die verhale word in ses eenhede opgedeel, wat met die hoofstukindeling ooreenkom. Die uitsondering is Daniël 4:1-3, wat in die Massoretiese teks korrek as deel van die derde verhaal beskou word (as Dan 3:31-33). Die ses verhale word deur temas aan mekaar verbind: die verkryging van wysheid, paleisdiens en geloof in God.

5.3.3 Inhoud

Die verhaal **kompliseer** teen twee agtergronde: die opleiding van geselekteerde jongmanne vir koninklike diens en die aanstelling van Joodse ballinge. Die vier Joodse jongmanne is suksesvol in hul opleiding en word met eervolle vermelding in die koning se diens aangestel. En die rede daarvoor is dat hulle in beginselsake getrou aan hul God gebly het.

Die **vraagstuk** waarvoor Daniël te staan kom, is die gebrek aan aanvaarbare voedsel. Die koning verskaf net die beste voedsel aan die kwekeling-hofamptenare. Maar dié kos is om twee redes nie vir Daniël aanvaarbaar nie. Die voorbereiding en verskaffing van die kos bots met sy godsdienstige oortuigings, en die aanvaarding van die kos vra 'n absolute politieke lojaliteit waartoe Daniël nie bereid is nie.

Daniël reageer deur toestemming by die hoofpaleisamptenaar te vra. Alhoewel God dié beampte gunstig gesind maak, weier hy. Die skrywer bou spanning op met die vertelling dat God se ingrype oënskynlik nie effektief is nie. Hierna nader Daniël die amptenaar wat oor die kwekelinge anagestel is, vanuit 'n ander invalshoek. Die hoofpaleisbeampte meld dat hy bang is die koning merk op dat die vier Joodse jongmanne se voorkoms nie soos goed soos die ander vertoon nie. Daniël gebruik dan dié argument. Hy versoek dat 'n eksperiment gedoen word om te bepaal watter groep se voorkoms die beste lyk: die groep wat die

koningskos eet, of die groep wat groente nuttig. En om die risiko vir die amptenaar te beperk, koppel hy 'n tydsbeperking daaraan.

Die resultaat van die proefneming is tweevoudig. Daniël en sy vriende kry toegang tot die kos van hul keuse, en God seën die vier Jode met wysheid en insig. Daniël verkry ook die vermoë om drome en visioene uit te lê.

Die verhaal sluit met 'n **ruimtelik-temporele oriëntasie** af, soos dit begin het. Daniël word heel aan die begin van die ballingskap weggevoer, en bly vir die volle duur daarvan in 'n vreemde hof waar hy diens verrig. Hy word simbool van die Jood in ballingskap. En hy oorleef die Babiloniese ryk wat hom in ballingskap weggevoer het. Hy dien totdat Kores se edik Jode in staat stel om na hul tuisland terug te keer.

Die skrywer oorweeg nie verlossing uit ballingskap as oplossing vir Daniël se probleem nie. Die rede is voor die hand liggend. Sy gebruik die Babiloniese ballingskap as analogie vir die situasie waarin die tweede eeuse Jode hul bevind.

5.3.4 Propiaanse ontleding

In **Propiaanse terme** verskaf Daniël 1:1-7 inleidende materiaal, wat die inisiële situasie vorm. Vers 8 vorm die komplot-inisiërende funksie. Die komplot ontstaan rondom die gebrek aan aanvaarbare voedsel, wat 'n problematiese situasie beskryf. Die koning is die opponer, ten spyte van sy goeie bedoelings (vir dié rede is hy nie die booswig nie). Daniël se versoek tot 'n toets vorm die stryd met die opponer en die oorwinning. Vers 16 vorm die likwidasië van die problematiese situasie. Die laaste verse (vv 17-21) bevat geen Propiaanse funksies nie. Dit kommunikeer inligting, en vorm 'n konnektief tot die volgende verhaal (Dan 2). Die studie beskou die funksie van verse 17-21 nie as genoeg rede om die verhale in Daniël 1 en 2 as een verhaal te interpreteer nie, omdat elke verhaal (Dan 1 en 2) 'n eenheid vorm.

Die skrywer wend **herhaling** doelbewus aan om kohesie aan haar verhaal te verleen, en belangrike temas te beklemtoon. Herhaling is 'n stylelement van die Daniëlskrywer.

5.3.5 Semiotiese ontleding

Die **semiotiese ontleding** lei tot die insig dat die belangrike waardes van die verhaal soewereiniteit en verantwoordelikheid is.

Die verhaal beklemtoon eerstens die soewereiniteit van God. Die **soewereine God** gee in Daniël 1 (vv 2,9 en 17). Sy gee haar stad en tempelvoorwerpe in die vreemde koning se hand, en Sy gee wysheid aan die getroue Jode in ballingskap. God is die Een wat aksie bepaal. Die Jode sou nie in ballingskap gewees het as Sy hulle nie weggegee het nie. Die hoofpaleisbeampte sou nie gunstig gesind gewees het as God dit nie vir hom gee nie. En die Jode sou nie aan die hof aangestel word as God nie aan hulle wysheid gegee het nie. God bepaal die gang van gebeure. Sy is soewerein.

Tweedens beklemtoon Daniël 1 die **Jode se verantwoordelikheid** in die nuwe situasie aan die heidense hof. Hulle aanvaar verantwoordelikheid vir hul bestemming as God se volk. God het hulle aan die vreemde hof geplaas, en Sy roep hulle om getrou aan die God van hul voorvaders te leef.

5.3.6 Narratiewe program

Die **primêre narratiewe program** is: Die koning bepaal wat die kwekelinge eet en dink. Daniël neem hom voor om dit nie te doen nie. Hieruit vloei die volgende narratiewe program: God gee aan die Joodse jongmanne wysheid en insig. Die implikasie is dat die Jode getrou aan God gebly het, en Sy hulle met wysheid daarvoor beloon. Die wysheid stel die Jode in staat om aan die koninklike hof aangestel te word. Dat God wysheid aan die Jode gee, voltooi die narratiewe program. Die koning sien die Jode se uitsonderlike vaardighede raak, en stel hul as amptenare aan.

5.3.7 Intrige

Die **intrige** ontstaan as Daniël besluit om nie die koning se kos te eet nie. Daniël rig dan 'n versoek aan die hoofpaleisbeampte en amptenaar dat hy en sy vriende van die koningskos kwytgeskeld word. Die amptenaar laat toe dat 'n proefneming vir tien dae gedoen word. Wanneer die proefneming suksesvol is, laat die amptenare die Jode toe om hul eie dieet te volg.

Daniël 1:1 begin met 'n **histories onakkurate verwysing** na 'n Judese beleg en wegvoering in ballingskap. Indien aanvaar word dat die verhale nie historiese vertelling is nie, maar verhale wat ingespan word om binne sekere historiese omstandighede 'n retoriese funksie te vervul, skep die historiese onakkuraathede van die boek vir die leser nie probleme nie.

Die **opleiding** waaraan die groep jongmanne onderwerp word, is 'n oorgangsritus. Dit behels dat hulle van die gemeenskap afgeskei en in 'n tydelike bestaan tussen twee wêreldes ingedwing word. Die jongmanne kry nuwe name wat van hul nuwe identiteit getuig. In dié fase word die jongmanne gedwing om alle lojaliteite af te lê, sodat nuwe lojaliteite gevestig kan word. Eindelik word die jongmanne in die samelewing geherintegreer. Dit vorm dan die nuwe wêreld van hul bestaan.

Teen dié agtergrond is Daniël se besluit om hom nie met die kos te verontreinig nie, belangrik. Hy weier om **totale lojaliteit** aan die vreemde koning toe te sê. Die koning sou Daniël se optrede as rebellie interpreteer as hy daarvan geweet het, en hom swaar gestraf het. Daniël se besluit word in terme van **verontreiniging** beskryf. Sy besluit is godsdienstig gemotiveer. Die koning se dieet het by tye onrein diere ingesluit. Die wyse waarop die diere geslag is, het ook met Mosaïese wette gebots. Die kos wat aan die koning voorgesit is, is eers aan gode gewy. Die verteller het 'n godsdienstige motief as sy Daniël se besluit meld: sy stel God se opdrag teenoor Nebukadnesar se opdrag. Die besluit oor die voedsel bring die twee hoofrolspelers, God en Nebukadnesar, teenoor mekaar te staan.

Daniël se klein daad van selfdissipline en gehoorsaamheid lei tot tot beloning deur God. Die geïmpliseerde lesers wat in die tweede v.C. met die dood gedreig is as hulle die kultiese wette onderhou, het moet geskep uit Daniël se voorbeeld. God beloon die mens wat getrou aan die vereistes van die Wet bly. Daniël se besluit ter wille van sy godsdienstige verbintenis word 'n simboliese teken om sy verbondstrou aan sy God te demonstreer.

Daniël en sy vriende word aangestel **om voor die koning te staan**. Dit beteken dat hulle in politieke poste aangestel word. Hulle word die koning se adviseurs en verteenwoordigers. En dit ten spyte van hul weiering om totale lojaliteit aan die koning te sweer. God kan hulle met die taak aan die Babiloniese hof vertrou, omdat Sy hulle getrou bevind het.

Daniël 1 onderstreep die waarde van **lojaliteit aan 'n beginsel**. Die verhaal demonstreer 'n positiewe ingesteldheid teenoor heidense konings. Dit impliseer dat die verhaal nie in die tweede eeu ontstaan het nie. Die beginsel het nie slegs met kos te doen nie, maar met Jode se beskerming van hul afgesonderdheid en andersheid in die vreemde situasie van die Babiloniese kultuur. Hoe tree Daniël in die geloofsvreemde situasie op sodat hy sy lojaliteit aan sy God behou en toon? Dit is die vraag wat die skrywer vir haar tweede eeuse lesers wat hulle in 'n soortgelyke situasie bevind wil beantwoord. Hulle word met die oorweldigend aantreklike mag van hellenisering gekonfronteer. Wat moet hulle doen om hul lojaliteit aan God te behou en te betoon?

5.3.8 Skrywer

Die Daniëlverhale se **geïmpliseerde skrywer** gee voor om rondom die sesde eeu te leef, maar die **werklike skrywer** leef in die tweede eeu.

Die verteller stel die koning se **belange-gesigspunt** teenoor God se belange-gesigspunt. Teen dié agtergrond ontwikkel die intrige. Die gebruik van twee gesigspunte is ironies. Die geïmpliseerde leser hoor die koning praat, maar weet wat hy nie weet nie. Dit is die Jode se God wat die koning in die posisie geplaas het waarin hy oor die Jode kan besluit. En sy besluite is steeds aan die Jode se God se beheer onderworpe. Die verteller breek die raamwerk van haar verhaal op kritiese plekke om God aan die woord te stel.

Die verhaal (asook Dan 2-6) funksioneer binne die kader van die twee **tyd-ruimtelike oriëntasies**. Die begin en einde van die ballingskap, en Jerusalem en Babel word met mekaar gekontrasteer.

5.3.9 Karakters

Die verteller van Daniël 1 kontrasteer ook haar **karakters** met mekaar. Koning Jojakim word teenoor Nebukadnesar gestel. Die hoofpaleisbeampte en amptenaar word teenoor Daniël en sy drie vriende gestel. Die Judeërs word met die wyse manne gekontrasteer. En die god van Nebukadnesar staan in kontras tot die God van die Jode.

Daniël 1 moedig die gempliseerde lesers aan dat God in beheer is van wat met haar volk gebeur. Sy regeer soewerein. Sy gebruik haar kinders waar Sy hulle plaas. Sy is die groot God.

5.4 Twee magte in opposisie – Nebukadnesar *versus* God

5.4.1 *Genre*

Daniël 2 lyk na 'n droomvertelling. Die uitleg van die droom pas dan ook by die visioene (Dan 7-12). Die vertelling is egter in die vorm van 'n verhaal gegiet, en word as een van die Daniëlverhale geïnterpreteer.

Die *genre* van die verhaal is 'n hoflegende, wat van uitredding vertel. Die uitredding word deur die gawe om 'n droom uit te lê, teweeg gebring.

5.4.2 Funktionele ontleding

Die vertelling bestaan uit vertelling (vv 1-2, 12-19, 46, 48-49), drie dialoë (vv 3-11, 24-45, 47) asook 'n loflied (vv 20-23). Die **funksionele ontleding** daarvan toon dat die verhaal uit die volgende elemente bestaan. Die eerste vers bevat agtergrondgegewens. Dit impliseer inligting wat in Daniël 1 vervat is. Hierna word die dilemma beskryf: die koning droom en vra die wyse manne om die droom en uitleg bekend te maak (vv 1-3). Die wyse manne slaag nie daarin nie, en die koning straf hulle (vv 4-13). Daniël vra hoekom die wyse manne swaar gestraf word. Hy onderneem dan om die droom en uitleg te openbaar. Die vier Jode bid vir die openbaring, en Daniël sing 'n loflied as die Here die geheim van die droom in 'n nagtelike visioen aan hom openbaar. Dan meld Daniël by die koning aan (vv 14-28). Die ontsluiting vind in verse 29-45 plaas. Daniël openbaar eers die droom, en daarna vertel hy wat dit beteken. Die koning reageer deur in aanbidding voor Daniël neer te val, en te erken dat Daniël se God die Heerser is wat geheime openbaar. Die verhaal eindig met die koning se beloning aan Daniël en, op Daniël se versoek, ook sy drie vriende (v 46-49).

5.4.3 Propiaanse ontleding

As die verhaal in **Propiaanse funksies** geïnterpreteer word, dui die eerste verse aan dat 'n moeilike taak gestel word. Dit word drie maal beskryf (drievoudige herhaling). Die oplossing van die moeilike taak is die fokus van die res van die verhaal. Die wyse manne wend drie pogings aan om in die moeilike taak te slaag, maar is onsuksesvol. So beklemtoon die verteller die groot vermoë van die persoon wat dit uiteindelik regkry om die moeilike taak te verrig. Die verhaal se ontsluiting vind plaas as God Daniël se gebed verhoor en die geheim bekend word. Die verhoring van gebed is die oplossing van die moeilike taak. Die rol van verse 13-19 en 24-25 is om die twee funksies, opgawe van 'n moeilike taak en oplossing van 'n moeilike taak, aan mekaar te verbind. Die oplossing van die moeilike taak word in verse 29-45 beskryf. Die koning se verering van Daniël is in Propiaanse terme die erkenning en verering van die held. Dat die koning ook

aan Daniël se God erkenning gee, is belangrik. Die verteller wend dié element vir belangrike retoriese funksies aan. Die Proppiaanse analise help die navorser om te bepaal wat van primêre belang in die verhaal is, en om die oppervlakte-struktuur te analiseer.

In dié verhaal is Daniël die held, terwyl die koning die een is wat die moeilike taak stel (in Proppiaanse terme die vader van die prinses). Die wyse manne verteenwoordig die valse held. God is die helper wat die held in staat stel om uit die verknorsing te kom. God speel 'n aktiewe, delenemende rol wanneer die verteller verskeie kere na Haar verwys (vv 23, 28 en 37). In Proppiaanse terme kan God se rol as motiverend beskryf word. Sy is ook inisieerder van die motiewe van karakters wat tot hul dade en besluite lei.

Die skrywer gebruik herhaling as belangrike stylelement in haar vertelling. Veral in haar beskrywing van die droom en uitleg gebruik sy herhaling effektief om aan te toon dat die voete, die koninkryk wat verdeel is, belangrik is. En so ook die steen, wat na die nuwe, ewige koninkryk verwys.

Die slot van die verhaal sluit aan by die verhale wat daarop volg. Alhoewel Daniël se vriende geen rol in Daniël 2 speel nie, is die verwysing na hulle (in vv 17 en 49) belangrik omdat Daniël 3 verder oor hul ervarings handel.

5.4.4 Semiotiese ontleding

In die **semiotiese ontleding** kom dieselfde twee waardes as in Daniël 1 voor. Die droom verwys na koninkryke wat mekaar opvolg, en van mekaar in mag en invloed verskil. Na alles breek die ryk van God aan wat die hele bestel van aardse mag vernietig. Dit bestaan vir 'n onbepaalde lang tyd. Dié ryk verwys na God se direkte heerskappy oor die aarde, of die regering van sy volk. Die waarde wat beklemtoon word is God se soewereiniteit. Die tema van soewereiniteit bepaal Daniël en Nebukadnesar se loflied (vv 20-23 en 47). Die tweede waarde vorm 'n nuwe-tema, as God Daniël in 'n magsposisie met verantwoordelikheid plaas. Die toekenning van mag volg op Daniël se gebed (vv 18 en 48). Daniël is die inisieerder wat oor die dekreet navraag doen, sy vriende byeen roep en die uitleg na die koning bring. Sy vriende baat daarby as hulle ook in magsposisies aangestel word.

Binêre opposisies bepaal die gang van die verhaal. Die verhaal se primêre probleem staan teenoor die oplossing van die probleem. Die versoek van die koning staan teenoor die wyse manne se onvermoë om aan die versoek te voldoen. Daniël hanteer die probleem deur die onvermoë van die wyse manne met sy God se alvermoë te kontrasteer. Die droom beklemtoon die mislukking van aardse ryke teenoor die oorwinning van die Godsryk.

5.4.5 Intrige

Intrige lê op twee vlakke. Aan die eenkant het die koning 'n onderonsie met sy wyse manne, wat tot hul veroordeling tot die dood lei. Die verteller vertraag die intrige doelbewus om spanning te laat oplaai, deur die wyse manne se drievoudige herhaling van hul onvermoë en Daniël se gesprek met Arjok. Hierna beweeg

die verhaal verder as Daniël sy vriende byeenroep, bid en die uitleg kry. Maar die verteller berig nie dadelik wat die uitleg is, en of dit die regte uitleg is nie. Eers sing Daniël ‘n loflied, wat herhaal word in die koning se eerbetoning (vgl vv 21-22 en 30 met 47). Die tweede vlak van die intrige bestaan uit die droom en uitleg, wat ‘n verhaal binne ‘n groter verhaal vorm.

Daniël gaan vra volgens vers 16 uitstel van die koning om die openbaring van die droom te kry, maar moet in verse 25-26 deur Arjok aan die koning voorgestel word. Redaksie-histories dui dié **weerspreking** op ‘n soom in die verhaal wat die skrywer nie uitgestryk het nie. Struktuur-analities is dit die stylelement van herhaling wat die gang van die vertelling vertraag en die spanning laat opbou.

5.4.6 Historiese plasing

Die **historiese plasing** van die eerste twee verhale, in Daniël 1:1, 18 en 2:1, klop nie. Die skrywer gee egter nie ‘n historiese beskrywing of biografie nie. Die historiese vermelding dien bloot om vir die leser te verduidelik dat die verhaal op ‘n wyse aan die wêreldgeskiedenis verbind is. So benut die skrywer aspekte in die geskiedenis om assosiasies vir haar lesers op te roep. Die regeringstyd van Nebukadnesar het politieke en godsdienstige assosiasies vir die geïmpliseerde lesers ingehou. Die woorde “die tweede regeringsjaar van Nebukadnesar” oriënteer en disoriënteer die leser gelyktydig. Nebukadnesar was kort op die troon as hy die droom ontvang. Sy bewind is nog nie teenoor ander aanspraakmakers op die troon bestendig nie. Die droom is die gevolg van die koning se politieke onsekerhede. Aan die ander kant sien die leser dat Daniël 2 ‘n terugflits is, in terme van Daniël 1. Die verteller verwag van haar lesers om te veronderstel dat Nebukadnesar in sy eerste regeringsjaar Jerusalem verower het. In sy tweede regeringsjaar het hierdie aggressor alreeds probleme. Hy moet die mag behou wat hy verower het.

5.4.7 Herhaling

Die skrywer se gebruik van **herhaling** kom onder andere in haar benaming van die wyse manne na vore (ook in Dan 4 en 5). Die terme wat vir die ses groepe van wyse manne gebruik word, is egter baie vaag. Die skrywer se doel met die lysie is nie om duidelik gedefinieerde groepe aan te toon nie, maar om vir die leser te verduidelik dat alle wyse manne ingesluit is.

5.4.8 Aramees

In Daniël 2:4b (tot in Dan 7:28) verander die taal in die verhaal na **Aramees**, as die sterrekykers die koning “in Aramees” antwoord. Geen geskikte verklaring hiervoor is nog aangebied nie. Die woorde “in Aramees” kom nie in die oudste manuskripte voor nie, alhoewel die taalverandering wel voorkom.

Die verteller gebruik eers die **Babiloniese name** van die drie vriende (v 17), maar aan die einde van die verhaal se ontknoping weer die Hebreeuse name (v 49). So verduidelik sy op subtile wyse aan haar lesers

dat getrouheid aan God beloon. Die Jode word voorgestel as lojale onderdane van die Babiloniese hof, maar wat bewus gebly het van hul onderskeidende lewenstyl (vgl ook Dan 6:11, as Daniël tot sy God bid ten spyte van Darius se verbod). God gryp in om die Jode uit die krisis te red waarin Nebukadnesar se oordeel oor die wyse manne hulle gedompel het. Sy doen dit wanneer haar kinders hul lojaliteit aan Haar behou deur Haar as die openbaarder van geheime te erken (vgl Dan 2:19-23).

Die verwysing na die Joodse God as “**God van die hemel**” (vv 18, 19, 37 en 44) staan teenoor die astrale aanbidding van omringende volke. JHWH is die Skepper van hemel en aarde. Sy regeer oor die son, maan en sterre, wat vir die inwoners van Babel voorwerpe van aanbidding uitmaak. Die gode is die vergoddeliking van die natuur. Maar JHWH staan bo alles. Sy is die God van die natuur. Kenmerkend van die Daniëlboek is dat God nêrens met ‘n persoonlike naam benoem word nie. Alle name vir Haar word uit verhoudings met Haar gebore.

5.4.9 Loflied

Daniël se **loflied** (vv 20-23) bestaan uit sewe elemente. Sewevoudige gebruik het simboliese betekenis wat op die volmaaktheid van God dui. Die gedig se inhoud bevestig die twee hoofmotiewe van die groter literêre eenheid: goddelike wysheid en goddelike mag. God openbaar wat geen mens kan doen nie. Sy openbaar Haar direk aan mense (teenoor die wyse manne se aanspraak dat die gode dit nie doen nie – v 11).

Wanneer Daniël die droom aan die koning openbaar, meld hy ter inleiding dat die koning aan “**die laaste dae**” gedink het voor hy gaan slaap het (v 29). Die frase kan met “agterkant-dae” vertaal word. Dit kan na die toekoms verwys (so NAB se vertaling). Die begrip is nie eskatologies of profeties nie. Daniël verwys nie na die einde van tyd en die verloop van gebeure wat aandui dat die einde aanbreek nie, maar na die situasie van die leser, met die doel om God se bemoeienis met hul geskiedenis in apokaliptiese terme aan te dui. Die verteller dui God se ingrype in haar lesers se wêreld aan deur die verlede as voorspelling te beskryf, sodat die lesers sal verstaan dat God ook die toekoms bepaal. Die koning se agterkant-dae lê voor God.

5.4.10 Beeld

Die vraag ontstaan hoekom die koning nie sy droom vir die wyse manne vertel nie? Die koning het sy droom vergeet, of hy wil sy wyse manne toets in ‘n saak wat vir hom belangrik is. Of die eis dat die wyse manne ook die droom moet openbaar, toon die onredelikheid van Nebukadnesar se sadistiese eise en onvoorspelbare karakter. Narratologies gebruik die verteller die eis om die onvermoë van die wyse manne met die alvermoë van God te kontrasteer. Die wrede **straf** wat die koning die wyses oplê, is funksioneel teen die agtergrond van heidense konings se arbitrêre regsopptrede en wreedheid. Dit dien in die verhaal om die gevaar waaraan die Jode bloot gestel word te beklemtoon. God gryp in en openbaar aan Daniël die droom en uitleg sodat hulle van die wrede koning se oordeel gered word. Die koning stel ‘n onredelike en onmoontlike eis waaraan geen mens kan voldoen nie. God bepaal egter die toekoms en kan dit openbaar.

Die **beeld** in die droom dien as ‘n allegoriese figuur wat die wêreld se ryke (of wêreldheersers, as personifikasie van die ryke) as ‘n reuse mens voorstel. Dit kom dikwels in antieke wêreldliteratuur voor. Die beskrywing van die beeld sluit ook by Daniël 3 se beeld van goud aan.

Om die koning “**die hoof van goud**” (v 37) te noem, is ‘n slim strategiese beskrywing. In sy volgende woorde kondig Daniël immers die val van die Babiloniese ryk aan.

Die wêreldryke is in **een beeld** verenig. Teologies beskou word alle ryke oor dieselfde kam geskeer, al bestaan elke ryk outonoom. Vir God is almal onderdele van die groter geheel, wat van *hubris* en verwaandheid getuig as die mensdom op eie mag staat maak.

Die skrywer noem slegs die ryke wat **rondom Mesopotamië** regeer, omdat dit haar gesigspunt dien. Alhoewel Egipte ‘n sterk politieke mag in dié tyd was, vermeld sy dit nêrens nie. Egipte val buite die raamwerk van die lesers se huidige ervaringswêreld.

Die waardevolle beeld met sy blink voorkoms kontrasteer direk met die vaalheid en onondrukwekkendheid van die **steen** wat ooglopend ook baie minder waarde het. Die klip verskil egter daarin dat dit nie deur ‘n mensehand opgetel word nie.

Die **vier ryke** is die Babiloniese, Mediese, Persiese en Griekse ryke (teenoor die Romeinse siening, wat hierin Babel, Medo-Persië, Griekeland en Rome sien). Die Mediese ryk het wel elf jaar voor die val van Babel opgehou om as ‘n onafhanklike ryk te bestaan. Die skrywer gebruik die geskiedenis slegs om haar verhaal te dien. Die verwysingspunt in haar evaluasie van historiese gebeure is Joodse godsdiens en etiek.

‘n Noue verband bestaan tussen die droom in Daniël 2 en die visioen in **Daniël 7**. In albei gevalle bestaan die menslike koninkryke slegs vir ‘n kort rukkie, en volg die een die ander op. Die menslike ryke neem ook in waarde af, en raak al meer dierlik. Daarteenoor beheer die soewereiniteit van God die patroon van die geskiedenis.

Die skrywer vestig die aandag op die **voete**, wat na die Griekse ryk verwys. Dié ryk het in Palestina as die Ptolemese en Seleukiede-ryke bestaan het. Die geïmpliseerde lesers se aandag word ook hierdeur gewek. Die Siriese koning, Antiochus IV Epifanes, is besig om hul godsdienstige en nasionale lewe met sy helleniseringseise te bedreig. Dit bring die vraag: wat het God oor dié koning te sê? Uit dié vraag ontstaan die fokuspunt van die verhaal.

God oorweldig alle menslike ryke met sy ewige ryk. “Ewig” dui op ‘n onbepaalde of baie lang tyd. Geen verwysing na ‘n **messias** kom in die boek voor nie. Daniël 2 bevat ook geen **profesieë** oor die eindtyd nie. Die skrywer rig haar tot die mense van haar tyd, en bemoedig hulle met die troos dat God die gang van gebeure in die wêreld bepaal. Sy doen dit deur die woorde wat sy in Nebukadnesar se mond lê (v 47).

Dat die koning Daniël **aanbid** deur voor hom te buig en vir hom te offer, het vir Jode deur die eeue hoofbrekens veroorsaak. Geen mens mag die aanbidding wat God toekom, vir haarself toe-eien nie. Die skrywer lê egter fyn humorsin aan die dag met dié beskrywing (v 46). Die Jood was dikwels in die situasie waar sy minderwaardig behandel is. En nou keer die situasie om. Die grootkoning buig voor die Jood, en vereer hom asof hy die God is wat geheime kan openbaar. Die volksvyand buig voor die Jood!

5.4.11 Gesigspunt

Die verteller is **alwetend**, maar nie neutraal nie. Sy kies kant vir Daniël, teenoor die wyse manne en die koning. Wanneer Daniël die tweede keer by die koning kom (v 27), ontbreek die gebruikelike groep. Daniël het pas sy loflied tot sy God gerig (vv 20-23), en besef dat die uitleg van die droom impliseer dat die koning nie 'n baie lang lewe toegewens kan word nie (vgl Dan 2:4).

Die verteller druk haar **gesigspunt** op die verhaal af. Die vergelyking van verse 10, 11 en 28 met 47 bevestig dit. Sy is egter nie deurgaans direk by die vertelling betrokke om 'n spesifieke gesigspunt af te forseer nie. So maak sy haar vertelling meer dramaties. Sy gebruik ook Daniël by twee geleenthede as verteller (vv 17-23 en 29-45). Die verteller beheer die verhaal, en bepaal die karakters se gesigspunt. Deur Daniël vir 'n lang tyd as verteller te gebruik, demonstreer die werklike verteller dat Daniël se gesigspunt die gang van die verhaal bepaal.

Die konseptuele gesigspunt in Daniël 2 is dié van God. Alhoewel God nie as karakter optree nie, skryf die karakters aksies en gevolge aan Haar toe. Die beskrywing van Haar invloed en werk is bepalend vir die vertelling. Die konseptuele gesigspunt bepaal ook die perseptuele gesigspunt, wat die perspektief is van waaruit gebeure in die vertelling aangebied word. Die verteller se oog is op die doel hoekom sy die verhaal vertel. Sy wil aan die leser die versekering gee dat God in beheer is en dat Sy soewerein regeer. Sy stel haar hele vertelling hieraan ondergeskik. Selfs die belange-gesigspunt word hierdeur bepaal. Die verteller vertel die verhaal om Daniël se belange te dien, want sy belange staan in diens van God.

Daniël dien as dubbelganger vir God. Sy optrede is dan ook voorspelbaar soos God se daede. God is moreel perfek en regverdig. Sodoende word Daniël die enigste bybelse karakter, naas Jesus Christus, wat moreel perfek en regverdig geteken word.

5.4.12 Ironie

Die verhaal se **ironie** lê daarin dat die koning aandring om die uitleg van sy droom te kry en die uitlegger vergoed, alhoewel die uitleg oor sy ondergang berig. Die droom eer Daniël se God, en nie Nebukadnesar nie. Alhoewel die koning bly is oor die uitleg, vertel die droom dat God soewerein regeer. Die ironie word onderstreep deur die verteller se gebruik van twee gesigspunte: God en Nebukadnesar.

Die verteller klim nooit uit haar vertelling nie. Die verhaal verloop temporeel in logiese orde.

5.4.13 Teologiese stelling

Daniël 2 maak die **teologiese stelling** dat dit God is wat agter die skerms van die heelal die gang van nasies bepaal. Sy skik wat gebeur ten gunste van haar volk. Wat met die gelowige mens gebeur betrap Haar nie onkant nie. En so ook nie wat die mens laat gebeur nie. Al troon die beeld van *Zeus Ouranos* in die

voorhof van die tempel, en het die tempelontwyding God oënskynlik onttroon, mag gelowiges na gebeure vanuit 'n geloofsperspektief kyk.

5.5 Slot

Ten slotte, die hermeneuties-teologiese ontleding van Daniël 1 en 2 bevestig die hipotese van die studie. Die literêr-historiese benaderingswyse is noodsaaklik om die Daniëlverhale se betekenis te ontsluit. Die klassieke Pinksterbeweging en soortgelyke sienings se mening dat die verhale literalisties as geskiedenis geïnterpreteer moet word om die verhale se betekenis bloot te lê, word daarmee weerlê. Die relevansie van die Daniëlverhale lê daarin dat eerlik met die tydgebonde teks geworstel word. Wanneer die navorser met die tweede eeuse teks werk, sien sy raak dat Daniël 2 troos inhou vir die mens wat onder Antiochus IV se aanslae ly. Maar ook moderne mense wat hulle in 'n totaal ander maar soortgelyke situasie bevind, mag vind dat God in die chaos van die menslike wêreld mense troos.

Alhoewel 'n eklektiese analise op Daniël gedoen is, kan verdere navorsing oor die Daniëlverhale hierdie hipotese verder verfyn, uitbou of selfs weerlê.